

شماره ۱: بازنگری برنامه‌های درسی متناسب با نیاز سلامت جامعه

یکی از اهداف تشکیل شورای راهبری ایجاد هماهنگی بین معاونت آموزشی و معاونت بهداشت دانشگاه برای استفاده از نتایج نیازسنجی سلامت جامعه در غنی‌سازی برنامه درسی دوره‌های آموزشی مرتبط است. با توجه به الزام رعایت ساختار شبکه، برنامه نیازسنجی به تفکیک سطوح شبکه برنامه‌ریزی شده است. در این برنامه به دلیل طراحی مداخله در هر دو جنبه عوامل رفتاری و غیررفتاری در سطوح محیطی روستایی، لازم است در هر خانه بهداشت حداقل یک اولویت، و در مناطق شهری، به دلیل معضلات بسیار زیاد اجرایی و پیچیدگی نیازهای این مناطق، در هر مرکز خدمات جامع سلامت حداقل یک اولویت در نظر گرفته شود. مدت زمان اجرای نیازسنجی ۳ ماه و مدت زمان تدوین برنامه مداخلات ارتقای سلامت نیز ۳ ماه است و یک سال و نیم نیز زمان مقرر برای اجرای مداخلات ارتقای سلامت می باشد.

وظایف معاونت بهداشتی دانشگاه علوم پزشکی شامل تشکیل کارگروه نیازسنجی سلامت جامعه، برگزاری جلسات آموزشی و توجیهی، تحلیل اولویت‌های نیاز سطوح شهرستانی، مشارکت در طراحی مداخلات سطوح شهرستانی، نظارت برای مداخلات انجام شده توسط سطوح شهرستانی و ارائه اولویت‌های مراکز شهری و خانه‌های بهداشت به تفکیک گروه‌های کارشناسی ستاد معاونت بهداشتی است. به منظور استفاده از نتایج این نیازسنجی در معاونت آموزشی دانشگاه مراحل زیر پیشنهاد می‌شود:

- ۱- در پایان مراحل هر دوره نیازسنجی در معاونت بهداشت، نتایج نهایی نیازهای اولویت‌بندی شده توسط معاونت بهداشت دانشگاه به شورای راهبری آموزش پزشکی جامعه نگر و پاسخگو در مرکز مطالعات و توسعه آموزش علوم پزشکی ارائه می‌شود.
- ۲- شورای راهبری کارگروهی را متشکل از افراد صاحب نظر در زمینه برنامه‌ریزی درسی و با عنوان کارگروه بازنگری کوریکولوم‌ها در مرکز مطالعات و توسعه آموزش علوم پزشکی دانشگاه تشکیل می‌دهد تا نیازها را بررسی و تحلیل کند و نتایج مطالعه خود را برای تصویب به شورای راهبری ارائه نماید.
- ۳- در این کارگروه یک یک نیازها بررسی شده و به صورت زیر گروه‌بندی می‌شوند:

الف) نیازهایی که پاسخگویی به آنها ارتباطی با ایجاد توانمندی خاص در فراگیران ندارد و تنها می‌توان از آنها برای آموزش مهارت‌هایی مانند حمایت طلبی و رهبری استفاده کرد، مانند تامین آب شرب سالم که در حیطه وظایف سایر سازمان‌ها است.

ب) نیازهایی که برای پاسخگویی به آنها باید توانمندی لازم در فراگیران ایجاد شود. مانند پیشگیری، درمان و مدیریت فشار خون بالا.

ج) نیازهایی که برای پاسخگویی به بخشی از آنها باید توانمندی لازم در فراگیران ایجاد شود. مانند کنترل سگ‌های ولگرد (درمان و مدیریت گازگرفتگی و ...)

۴- در مرحله بعد باید مشخص شود که هر یک از نیازهای فوق مربوط به کوریکولوم آموزشی کدام رشته یا رشته‌های دایر در دانشگاه است.

۵- برای هر یک از رشته‌های شناسایی شده بند ۴ حداقل یک نفر متخصص موضوعی از اعضای هیات علمی همان رشته به کارگروه دعوت می‌شوند.

۶- نیازهایی که از قبل در کوریکولوم وجود دارند و ایجاد توانمندی لازم در دانش‌آموختگان آن پیش‌بینی شده است مشخص می‌شوند.

۷- در مورد ادغام نیازهای باقی مانده تصمیم‌گیری می‌شود که می‌تواند شامل موارد زیر باشد:

الف) تعیین سطح مداخله در برنامه: مانند طرح درس، طرح دوره و یا کوریکولوم

ب) فراهم سازی فرصت یادگیری مرتبط: مانند برگزاری کارگاه، سخنرانی، آموزش در بیمارستان، آموزش در عرصه و ...

ج) نوع ادغام: به صورت مقطعی یا طولی (مانند تم‌های طولی ادغام یافته)

د) ارائه محتوا: کتاب، جزوه، راهنماهای بالینی، دستورالعمل‌های مصوب کشوری و ...

۸- در مرحله آخر مجموعه مداخلات مورد نیاز بر اساس تصمیمات بالا در قالب یک دستورالعمل تهیه شده و به شورای راهبری ارائه می‌شود.

تبصره ۱: در تهیه این دستورالعمل تاکید می‌شود که ادغام موارد جدید موجب فربهی برنامه درسی دوره نشود (مثلاً از ادغام لانه‌ای nested استفاده شود) و سقف واحدهای مجاز رشته نیز تغییر نکند. از طرفی در طراحی آن باید از فراهم شدن فرصت‌های یادگیری دانشجویان برای آموختن هر نیاز اطمینان حاصل شود.

تبصره ۲: در دستورالعمل باید سقف ۲۰٪ مجاز برای اعمال تغییرات در کوریکولوم رعایت شود. در صورتی که نیاز به تغییر بیشتر از ۲۰٪ وجود دارد باید با ارائه توجیه و ارائه نیازهای اولویت‌بندی شده، درخواست مربوطه به شورای عالی برنامه‌ریزی علوم پزشکی ارائه شود.

تبصره ۳: تغییرات اعمال شده باید در ارزیابی دانشجویان نیز مورد توجه قرار گیرد تا از یادگیری مناسب، اطمینان حاصل شود.

۹- در صورتی که این مداخلات مستلزم تامین مالی باشد، موارد مشخص می‌شود.

۱۰- دستورالعمل مصوب شده در شورا توسط رئیس دانشگاه به کلیه ارکان مرتبط (معاونت آموزشی، معاونت توسعه مدیریت، منابع و برنامه‌ریزی، دانشکده‌های مرتبط) ابلاغ می‌شود.

۱۱- دستورالعمل‌های مصوب برای سایر دانشگاه‌های کلان منطقه نیز ارسال می‌شود تا تجربیات حاصله به اشتراک گذاشته شود.

۱۲- دانشکده‌های علوم پزشکی از دستورالعمل‌های مصوب در دانشگاه دبیرخانه کلان منطقه استفاده می‌کنند.

۱۳- گزارش اقدامات انجام شده باید حداکثر تا پایان همان نیم‌سال تحصیلی به شورای راهبری دانشگاه ارائه شود تا برای ارزشیابی و پایش فرآیند مورد بهره‌برداری قرار گیرد.

۱۴- مجموعه تغییرات اعمال شده در کوریکولوم‌ها باید به صورت سالانه در اختیار شورای راهبری آموزش جامعه‌نگر و پاسخگوی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی قرار گیرد تا برای ابلاغ کشوری موارد مشترک اقدام شود.

راهنمای این دستورالعمل نیز به صورت ضمیمه در ادامه آمده است.

این دستورالعمل در کمیته هماهنگی دفتر آموزش و ارتقای سلامت معاونت بهداشت و مرکز مطالعات و توسعه آموزش علوم پزشکی وزارت تهیه و در شورای راهبری آموزش جامعه‌نگر و پاسخگوی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی در دی‌ماه ۱۴۰۱ تصویب شده است.

بسمه تعالی
وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
مرکز مطالعات و توسعه آموزش علوم پزشکی
راهنمای دستورالعمل شماره ۱
فرایند بازنگری برنامه های درسی بر اساس نیازسنجی سلامت از جامعه

مقدمه:

یکی از جنبه های مهم پاسخگویی اجتماعی دانشگاه ها، تربیت دانش آموختگان توانمندی است که بتوانند خدمات مورد نیاز جامعه را با کیفیت مناسب و بر اساس انتظارات و نیازهای جامعه ارائه دهند. به منظور تربیت دانش آموختگان توانمند، برنامه های درسی دانشگاهی باید بر اساس نیازهای جامعه طراحی و اجرا گردند. سند حاضر به عنوان راهنما و ضمیمه دستورالعمل اجرایی شورای راهبری آموزش پزشکی جامعه نگر و پاسخگو در دانشگاه ها و دانشکده های علوم پزشکی کشور (شماره ۱: بازنگری برنامه های درسی متناسب با نیاز سلامت جامعه) طراحی شده است. مبنای بازنگری، نیازهای تعیین شده توسط سطوح مختلف معاونت بهداشتی دانشگاه و بر اساس الگوی برنامه ریزی درسی دیوید کرن می باشد.

الگوی مورد نظر:

طراحی و بازنگری برنامه بر اساس الگوی دیوید کرن به شرح زیر می باشد.

- نیازسنجی کلی: نیازسنجی از جامعه
- نیازسنجی اختصاصی: توجه به نیازها و علائق فراگیران
- اهداف برنامه: اهداف برنامه بر اساس حیطه های بلوم یا بر اساس توانمندی های مورد انتظار
- استراتژی ها: انتخاب و سازماندهی محتوا و روش های یاددهی-یادگیری
- اجرای برنامه: الزامات اجرای برنامه
- ارزشیابی برنامه: ارزشیابی برنامه درسی با رویکرد مشخص

نیازسنجی از جامعه:

مبنای نیازها، نیازهای دسته بندی شده و اولویت بندی شده توسط کارگروه نیازسنجی سلامت معاونت بهداشتی می باشد. در این گام، فهرست اولویت بندی شده نیازها توسط کارگروه بازنگری برنامه ریزی درسی در مرکز مطالعات و توسعه آموزش پزشکی با حضور نمایندگان رشته های اولویت دار برای بازنگری، بررسی می شود. در همین راستا ماتریسی که ارتباط نیازهای اولویت بندی شده با رشته های دانشگاهی را مشخص می کند تشکیل

شده و سپس ماتریس اختصاصی هر دانشکده مشخص و برای کارگروه ارسال می شود. از آنجا که تعداد رشته های دانشگاهی زیاد هستند، پیشنهاد می شود که هر دانشکده اولویت رشته هایی که نیاز به بازنگری دارند را مشخص کند و آن رشته ها مبنای ماتریس اختصاص نیاز به رشته قرار گیرند. جدول ۱ یک نمونه از این ماتریس را نشان می دهد.

توجه: در صورت زیاد بودن تعداد رشته های مورد بررسی، کارگروه برنامه ریزی درسی می تواند در هر دانشکده به صورت جداگانه تشکیل شده و نتیجه کار برای کارگروه مرکز مطالعات ارسال کند.

جدول ۱: نمونه ماتریس اختصاص نیازهای اولویت بندی شده به رشته ها

دانشکده بهداشت		دانشکده پزشکی					
کارشناسی بهداشت حرفه ای	کارشناسی بهداشت محیط	کارشناسی آموزش بهداشت	دستیاری روانشناسی سلامت	دستیاری طب اورژانس	پزشکی عمومی	نیازهای سلامت اولویت بندی شده	
		*	*		*	مراقبت های روانی سالمندان	۱
							۲
							۳
							...

هر اولویت در کارگروه برنامه ریزی درسی (با شرکت نمایندگان رشته هایی که اولویت بازنگری دارند)، بررسی می شود. کوریکولوم رشته ها در همان جلسه با حضور نمایندگان آن رشته ها بررسی شده و مشخص می شود آیا آن اولویت باید در آن رشته لحاظ شود یا نه (بر اساس اهداف و رسالت رشته).

نیازسنجی اختصاصی:

در این مرحله نیازهای مخاطبان اصلی رشته یعنی دانشجویان بررسی می شود. بر اساس نظر سنجی به عمل آمده از دانشجویان رشته هایی که در اولویت بازنگری هر دانشکده قرار دارند (می توان یک جلسه با نمایندگان ورودی های مختلف هر رشته توسط کارگروه برنامه ریزی درسی برگزار نمود و ضمن بررسی اولویت های سلامت اعلام شده، موارد مد نظر دانشجویان به آن اضافه شود)، به این ترتیب فهرستی از نیازهای فراگیران به دست می آید. کارگروه برنامه ریزی درسی، فهرست نیازهای ارسالی معاونت بهداشتی را بررسی کرده و ضمن ادغام با نیازهای

یادگیرندگان، فهرستی از نیازهای هر رشته را مشخص می‌کند. فهرست نیازها، مبنای بازنگری برنامه درسی رشته-های اولویت دار دانشکده، بر اساس نیازهای جامعه و فراگیران قرار می‌گیرد.

تدوین اهداف:

در ادامه جلسات کارگروه برنامه‌ریزی درسی، کوریکولوم رشته مورد نظر برای بازنگری بررسی می‌شود که آیا پوشش دهنده نیازهای تعیین شده هست یا خیر و تا چه سطحی باید به آن نیازها پرداخته شود. نیازهایی که در کوریکولوم دیده شده است از فهرست نیازها حذف می‌شود و بقیه فهرست نیازها مبنای تدوین اهداف قرار می‌گیرد. سپس بر اساس فهرست نیازهای باقیمانده، اهداف در سه حیطه شناختی، عاطفی و روانی-حرکتی تدوین می‌شود.

جدول ۲: نمونه ماتریس شناسایی نیازهای پاسخ داده شده و پاسخ داده نشده در هر رشته اولویت دار

		دانشکده پزشکی						دانشکده بهداشت			
	نیازهای سلامت اولویت بندی شده	پزشکی عمومی		دستبازی طب اورژانس		دستبازی روانشناسی سلامت		کارشناسی آموزش بهداشت		کارشناسی بهداشت محیط	
		هست	باشد	هست	باشد	هست	باشد	هست	باشد	هست	باشد
۱	مراقبت‌های روانی سالمندان	*				*					
۲											
...											

استراتژی‌ها:

در ادامه فرایند برنامه‌ریزی و در جلسات کارگروه برنامه‌ریزی درسی دانشکده، کوریکولوم رشته مبنای کار قرار می‌گیرد و بر اساس فهرست اهداف مشخص شده در گام قبلی تعیین می‌شود که تا چه سطحی و در چه درسی از هر رشته باید به آن اهداف پرداخته شود. به این ترتیب اهداف مرتبط با هر درس مشخص می‌شود و به فهرست اهداف آن درس اضافه می‌شود. چنانچه اهداف تعیین شده در راستای هیچ درسی نباشد، رویکردهای مختلف بر اساس ادغام مد نظر قرار می‌گیرد و به صورت لانه‌گزینی، تم‌طولی یا رویکرد مناسب دیگری، آن اهداف در برنامه درسی گنجانده می‌شود. ممکن است نیاز شود یک درس جدید به کوریکولوم اضافه شود.

برای نحوه پرداختن به نیاز (ضعف دانشی یا مهارتی دانش آموخته هر رشته)، فلوچارت ۱ می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد. در مرحله بعد، سرفصل محتوا، چیدمان و توالی محتوا و روش‌های یاددهی یادگیری برای اهداف جدید مشخص و تدوین می‌شود.

جدول ۳: نمونه تعیین اهداف و استراتژی‌ها برای نیازهای سلامت مشخص شده برای هر رشته

نیازهای سلامت اولویت بندی شده	پزشکی عمومی		اهداف: حیطه اهداف مشخص شود	نحوه ادغام اهداف: اضافه شدن به درس مشخص، لانه گزینی، تم طولی، درس جدید،	روش های یاددهی یادگیری / عرصه آموزشی
	هست	باشد			
۱	مراقبت های روانی سالمندان	*	- به سلامت روان در سالمندان اهمیت دهد - موارد ارجاع به متخصص روانشناس را تشخیص دهد -	اضافه شدن به بخش روانپزشکی در کارآموزی و کارورزی	حضور در خانه سالمندان
۲					
...					

اجرای برنامه درسی:

اجرای برنامه درسی جنبه مهمی از کوریکولوم است و نقش مهمی در دستیابی به اهداف تعیین شده دارد. در این مرحله الزامات اجرایی از قبیل بودجه، پرسنل پشتیبانی، توانمندسازی اساتید و پرسنل، امکانات و تجهیزات مورد نیاز، فضای فیزیکی و سایر الزامات تعیین و بودجه مورد نظر پیش بینی می‌شود. همچنین عرصه های آموزشی مورد نیاز تعیین می‌گردد.

ارزشیابی برنامه درسی:

در گام ارزشیابی هم روش‌های ارزشیابی دانشجو متناسب با هر درس و برای اهداف جدید برنامه تعیین و به برنامه درسی اضافه می‌شود و هم رویکرد، روش و ابزارهای ارزشیابی برنامه با توجه به اهداف، سرفصل ها و استراتژی‌های جدید برنامه تعیین می‌شود.

فلوچارت ۱: نحوه توجه و یافتن راهکار برای ضعف دانش آموخته در یک مهارت

